

Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva” în perioada dualismului austro-ungar 1867-1914

Dorin DOLOGA

În absența instituțiilor românești, asociaționismul a constituit un factor de instituționalizare în toate domeniile de activitate în secolul al XIX-lea. El a fost un mijloc de manifestare a solidarității românești. Asociaționismul a permis afirmarea identității naționale în raport cu celelalte naționalități conlocuitoare și ridicarea calitativă a națiunii române.

Ideea iluministă a instituționalizării culturii în formă de expresie românească nu s-a realizat. Pe de altă parte, ideea culturală de națiune modernă nu avea legătură cu națiunea politică. Asociaționismul românesc constituie o prelungire a moștenirii iluministe. Filonul iluminist a intrat în doctrina romantismului românesc, care avea în vedere ridicarea culturală a națiunii prin „iluminare”, prin răspândirea culturii.

Diversificarea socială a societății, dezvoltarea economică datorată introducerii noilor forme de organizare economică, creșterea gradului de instruire a impus necesitatea constituirii unor asociații cu caracter profesional. Ridicarea gradului de instruire a societății a provocat o adevărată explozie a asociațiilor. Obiectivul acestora era împărțit. Cel principal îl constituia solidaritatea națională, alături de care existau obiective secundare, bine definite. Acest fenomen un poate fi pus pe seama laicizării vieții publice. Aproximativ 70 % din asociațiile românești erau încă patronate de către biserică. Printre primele asociații românești care au apărut s-au numărat cele culturale. Dintre acestea, unele erau ale elevilor. Ele s-au organizat după modelul asociațiilor elevilor maghiari și germani. Au urmat apoi asociațiile studenților, create de elevii care au dus cu ei modelul asociațiilor elevilor în cadrul universităților. O altă categorie o formau reuniunile de lectură ale elitelor create în aproape toate centrele urbane, numite casine. Prin biblioteci, reviste, baluri și spectacole, reuniunile de elevi ofereau un model pentru o lume mai puțin instruită, pentru o lume de la sat care imită acest tip de activități culturale. Profesional și confesional, asociațiile își afirmă intenția de solidarizare națională. Aceste reuniuni de elevi erau segregate confesional.

Aflat în plină formare, publicul a receptat valorile modernismului și în primul rând ale junimismului. Modernizarea culturală în Transilvania începe cu aceea a beletristicii. Aceasta n-a fost de cea mai bună calitate. Găsim aci o manifestare a spiritului romantic care desparte momentul 1848 de realismul gazetei *Tribuna*, cu toate că literatura scrisă n-a fost de cea mai bună calitate.

Asociațiile culturale create de elitele orășenești reprezentau o formă prin care acestea căutau să iasă de sub presiunea cercurilor naționalităților conlocuitoare. Cele din mediul rural rămân înscrise într-o formulă folclorizantă. Asociațiile constituiau o formă de manifestare a unei solidarități confesionale. Spre deosebire de alte zone unde nu s-a reușit o coordonare centrală, în Transilvania s-a reușit să se imprime acestor asociații o direcție programatică. Cel mai bun exemplu îl constituie Asociația transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA). Aceasta a fost într-o anumită măsură o reuniune de popularizare a culturii, dar și o societate erudită, savantă, capabilă să redacteze diferite studii. ASTRA a constituit un model chiar și pentru Academia Română. Ezitățile de la început au fost depășite în momentul în care ASTRA a reușit să își creeze un sistem prin care să cuprindă toată societatea românească. Acest sistem al autonomiei naționale românești funcționa în afara bisericii, deși în parte se împărțăsea și din autonomia ei. Rolul ASTREI a fost foarte mare, dar acesta nu a fost unul politic.

Una dintre aceste asociații culturale a fost Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva” (Virtutea românească reînviată). Ea a reprezentat o creație a elevilor de la Gimnaziul greco-catolic din Năsăud. Societatea s-a înființat datorită necesității cunoașterii operelor literaturii române prin lectura cărților. Această nevoie era resimțită atât la nivelul școlii, cât și în afara ei. Din cauza sărăciei, elevii nu erau capabili să-și

cumpere fiecare cărțile și revistele științifice de care aveau nevoie. Această societate a fost inițiată tocmai pentru a mijloci accesul la mijloacele de cultură. Desigur, societatea nu era singura de acest gen din Transilvania. Asemenea societăți fuseseră înființate și de către elevii gimnaziilor românești greco-catolice din Blaj, Beiuș, a celui ortodox din Brașov și de cei ai gimnaziilor străine din Cluj și Oradea¹.

În septembrie 1868 elevii s-au adresat conducerii gimnaziului năsăudean cerând acordarea permisiunii înființării unei societăți de lectură². Profesorii au solicitat ca mai întâi elevii să arate care este scopul societății și apoi să ceară permisiunea constituirii acesteia³. În noiembrie 1868 elevii au solicitat din nou înființarea societății de lectură, înaintând și statutele acesteia⁴. La 4 decembrie 1868 direcțiunea gimnaziului a aprobat constituirea societății⁵. Profesorii gimnaziali au hotărât la 9 decembrie 1868 să ceară și aprobarea conducerii Districtului Năsăud și să înștiințeze Comisia administrativă a fondurilor școlare (școlile năsăudene erau întreținute din Fondurile școlare grănicerești; acestea erau administrate de un Comitet administrativ cu atribuții decizionale, care alegea o Comisie administrativă cu rol executiv) despre înființarea societății⁶. Conducerea Districtului năsăudean și-a dat acordul în privința înființării societății, după ce în februarie 1869 a cerut modificarea articolului 2 din statute (referitoare la mijloacele prin care societatea urmărea să își atingă scopurile; activitatea acesteia nu trebuia să cuprindă teme politice sau religioase)⁷. La 14 ianuarie 1870 statutele societății au fost aprobate de către Ministerul de culte și instrucție publică⁸. Societatea nu s-a putut însă crea efectiv decât odată cu înființarea clasei a VIII-a gimnaziale (aceasta s-a deschis în anul școlar 1870/1871; Gimnaziul năsăudean s-a înființat în anul 1863, în fiecare an adăugându-se o nouă clasă)⁹. În anul 1876 societatea și-a încetat activitatea. Motivul l-a constituit Ordinul Ministerului de culte și instrucție publică nr. 12787 din 22 iulie 1876, prin care erau admiși ca membrii ai societății numai elevii claselor a VII-a și a VIII-a¹⁰. La 9 februarie 1877 elevii au solicitat conducerii gimnaziului să intervină pentru reînceperea activității acesteia¹¹. Corpul profesoral nu a permis reconstituirea acesteia, dar a hotărât în compensație înființarea unei biblioteci a elevilor¹². La 22 septembrie 1878 elevii au cerut din nou reînființarea societății¹³. Și de această dată demersul lor a rămas fără rezultat. În aceste condiții societatea a funcționat în secret, în 1878 fiind elaborate noile statute ale acesteia. În urma demersurilor conducerii gimnaziului pe lângă autoritățile superioare, în 1880 societatea a primit în sfârșit aprobarea să-și reînceapă activitatea legală. Funcționarea acesteia a mai fost întreruptă în timpul primului și a celui de-al doilea război mondial¹⁴.

Organizarea societății

Conform statutelor din 1872 reuniunea se numea Societatea de lectură a junimii studioase (elevilor) de la Gimnaziul românesc greco-catolic din Năsăud. Statutele acesteia aveau 14 paragrafe și 30 articole. Conținutul paragrafelor se referea la scopul societății, oficialii (organele de conducere), membrii, drepturile și obligațiile conducătorului, președintelui, vicepreședintelui, notarului (secretarului), perceptorului (casierului), biblio-

1 Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, (în continuare D.J.B.-N.A.N.), fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 15/1877-1878, f. 2.

2 *Ibidem*, dos. 1/1868, f. 65.

3 Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 313.

4 D.J.B.-N.A.N., fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 1/1868, f. 70.

5 Alexandru Nistor, Ioan Mureșan, Ion Rusu-Sărățeanu, Ioan Viraj, *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Bistrița-Năsăud*, București, 1988, p. 335.

6 D.J.B.-N.A.N., fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 1/1868, f. 74.

7 Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 313.

8 Alexandru Nistor, Ioan, Ion Rusu-Sărățeanu, Ioan Viraj, *op. cit.*, p. 335.

9 Iuliu Moisil, „Amintiri din viața de liceu” în *Arhiva Someșană*, seria I-a, nr. 26, Năsăud, 1939, p. 19.

10 D.J.B.-N.A.N., fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 15/1877-1878, f. 1 și Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 313.

11 D.J.B.-N.A.N., fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 15/1877-1878, f. 1-4.

12 *Ibidem*, dos. 6/1877, f. 9.

13 *Ibidem*, dos. 15/1877-1878, f. 5-6.

14 Alexandru Nistor, Ioan, Ion Rusu-Sărățeanu, Ioan Viraj, *op. cit.*, p. 337-338.

tecarului, la bibliotecă, la adunările societății și modul de schimbare a statutelor. Scopul societății era perfecționarea în cultură și știință în vederea completării studiilor școlare. Mijloacele prin care societatea urmărea să-și atingă obiectivul erau: lectura ziarelor literare și științifice, în special cele românești, a cărților, precum și formarea deprinderilor de a recita poezii consacrate și creații proprii. Temele alese trebuiau să fie în concordanță cu studiile școlare, cele politice și religioase fiind excluse. Membrii societății erau împărțiți în patru categorii: ordinari, extraordinari, onorari (onorifici) și fondatori. Ei trebuiau să aibă vârsta de minim 15 ani. Membrii ordinari erau socotiți elevii care plăteau o taxă lunară de 20 creițari, iar cei extraordinari 10 creițari. În afară de elevi, din societate puteau face parte și oameni maturi. Intelectualii care plăteau o taxă de 2 florini anual erau socotiți membrii onorari (onorifici). Cei care plăteau 10 florini intrau în categoria membrilor fondatori. În funcție de contribuția plătită, membrii societății beneficiau de o serie de drepturi. Cei ordinari și fondatori puteau citi toate ziarele și cărțile aflate în biblioteca societății și aveau drept de vot decisiv. Membrii extraordinari aveau drept să împrumute ziare și cărți, dar nu puteau participa la discutarea problemelor societății. Cei onorari (onorifici) dispuneau pe lângă dreptul de împrumut și de dreptul de vot consultativ. Oficialii (conducătorii) societății erau președintele, vicepreședintele, notarul (secretarul), perceptorul (trezorierul) și bibliotecarul. Aceștia puteau fi aleși numai dintre membrii ordinari. În afara acestora, mai exista funcția de inspector principal diriginte care era directorul școlii. El trebuia să ia parte la toate ședințele societății. În cazul în care nu putea face acest lucru, putea desemna un profesor care să îl înlocuiască. El mai trebuia să aprobe hotărârile luate de către adunarea membrilor societății și răspundea de bunurile acesteia. Conferința cadrelor didactice de la gimnaziul năsăudean alegea pe durata unui an un conducător, care avea sarcina de a supraveghea activitatea societății. Președintele convoca adunarea membrilor și o prezida împreună cu conducătorul. Vicepreședintele îl ajuta pe președinte în conducerea societății și îi ținea locul în lipsa acestuia. Notarul (secretarul) alcătua procesul verbal al ședințelor și purta corespondența societății. Perceptorul (trezorierul) încasa taxele tuturor membrilor și prezenta situația financiară în ședința lunară a societății. Banii strânși erau depuși la profesorul controlor spre păstrare. Bibliotecarul ținea evidența cărților și ziarelor existente și împrumutate, primea cărțile procurate sau donate, aduna ziarele studiate de membrii societății și prezenta raportul în adunarea generală. Banii strânși erau folosiți pentru sporirea numărului cărților aflate în bibliotecă. Acestea trebuiau să fie cu precădere românești și să corespundă nivelului de dezvoltare intelectuală al elevilor. Ședințele societății erau de două feluri, ordinare și generale. Ședințele ordinare se țineau la sfârșitul fiecărei luni, iar cele generale de patru ori pe an. În cadrul ședințelor lunare se discutau problemele curente ale societății. Cu ocazia adunărilor generale se prezenta raportul privind situația financiară și a bibliotecii, se alegeau dacă era necesar oficialii (conducătorii) societății și se discutau toate problemele care trebuie rezolvate. Cu ocazia alegerilor generale se făceau declamări de poezii cunoscute sau ale unor încercări proprii și se cântau diverse cântece. În cazul în care societatea se desființa se prevedea ca bunurile acesteia să treacă în seama Societății Mariana a învățătorilor greco-catolici¹⁵.

La ședința din 2 iunie 1872 s-a hotărât ca toți elevii gimnaziali să fie membrii ordinari ai societății și să plătească o taxă de 10 creițari. Cu această ocazie au dispărut categoriile membrilor onorari (onorifici) și extraordinari. Ședințele generale trebuiau să aibă loc de minim 2 ori pe an și maxim 4¹⁶.

În anul 1878 au fost adoptate noile statute. Acestea aveau 14 paragrafe și 41 articole. Paragrafele se refereau la numele și sediul societății, la scopul și mijloacele acesteia, drepturile și obligațiile membrilor, la desfășurarea ședințelor societății, la organele de conducere ale acesteia, la averea și revista societății, la respectarea și modificarea statutelor și la dizolvarea societății. Aceasta se numea „Virtus Romana Rediviva” și avea sediul în Năsăud. Scopul acesteia era „perfecționarea reciprocă a membrilor pe terenul literaturii naționale, dezvoltarea și alimentarea spiritului social și unirea mai strânsă a membrilor”. Realizarea acestui deziderat urma să se facă prin discursuri sau disertații literare ținute de către membrii în prezența publicului larg sau numai a membrilor societății, prin formarea unui cabinet de lectură și prin redactarea unei reviste literare, ca și prin producții muzicale. Toți membrii societății erau ordinari. Puteau fi înscriși ca membri ai societății numai acei elevi ai gimnaziului superior (clasele V-VIII) care dovedeau tărie de caracter și se obligau în scris să respecte statutele. Membrii aveau drept de alegere „activă și pasivă” (să aleagă și să fie aleși), de vot decisiv, de a face propuneri, de a lua parte la activitatea societății, de a studia actele societății în prezența unui

15 D.J.B.-N.A.N., fond: *Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”- Năsăud*, dos. 1, f. 1-4.

16 *Ibidem*, dos. 32, f. 65.

membru al biroului și de a propune primirea unui nou membru sau eliminarea lui (propunere care trebuia susținută de 2/3 din totalul membrilor). Membrii erau îndatorați să contribuie la realizarea scopului societății prin lucrări literare, sau alte forme de manifestare culturală. Ei erau obligați să se prezinte la toate ședințele societății. La înscrierea în societate, membrii trebuiau să plătească taxa de 1 florin. Ședințele societății erau de două feluri. Cele ordinare aveau loc de 2 ori pe lună, iar cele extraordinare de ori câte ori era necesar. Acestea din urmă erau convocate de către președintele societății. Ședințele se desfășurau după o ordine de zi stabilită. Pentru ca deciziile să fie valide, trebuia să fie luate în prezența majorității membrilor. Cei absenți erau considerați a fi de acord cu hotărârile aduse. În cadrul ședințelor se redacta un proces verbal. Societatea ținea 1-2 ședințe generale anual. Desfășurarea în ordine a activității societății, alcătuirea situației financiare și respectarea statutelor era încredințată unui comitet. Acesta era alcătuit din președinte, notar (secretar), casier și bibliotecar. Comitetul se alegea în prima ședință la începutul fiecărui an școlar cu majoritatea voturilor, care erau secrete. Cei aleși puteau fi realeși. Președintele societății era același cu președintele comitetului. El convoca și prezida ședințele ordinare, extraordinare și generale. În lipsa acestuia era ales un președinte ad-hoc. Notarul (secretarul) redacta procesul verbal, purta corespondența, păstra actele, sigiliul și albumul societății în care erau înscrși membrii acesteia. Casierul încasa taxele, primea donațiile și prezenta la sfârșitul fiecărei luni un raport privind situația financiară. Bibliotecarul avea grijă de zierele, scrisorile și cărțile societății și raporta la sfârșitul fiecărei luni despre situația bibliotecii. El împrumuta cărți pe bază de adeverință. Membrii săraci puteau fi scutiți de plata taxei. Comitetul se întrunea în fiecare lună la chemarea președintelui. Fiecare membru trebuia să se poarte cuviincios atât în timpul ședințelor, cât și în cabinetul de lectură pentru a nu-i deranja pe ceilalți, neavând voie să fumeze sau să vorbească tare. Societatea trebuia să redacteze o revistă cu numele de *Muza Someșană*. Revista avea un redactor și 2 colaboratori. În afara comitetului funcționa și o comisie cenzurătoare (verificatoare) alcătuită din 3 membrii. Societatea era socotită secretă. Dizolvarea ei se putea face prin ordinul autorităților sau prin acordul a 2/3 din numărul membrilor. În acest caz averea sa trecea la o altă societate publică sau la biblioteca elevilor¹⁷.

În ședința din 25 octombrie 1885 s-a constatat că vechile statute nu sunt corespunzătoare, societatea trebuind să se conformeze regulamentului Ministerului de culte și instrucțiune publică¹⁸. În anul 1895 ministerul a aprobat Regulamentul organic al societății de lectură a elevilor¹⁹.

Relații cu alte societăți

Societatea elevilor de la Gimnaziul greco-catolic din Năsăud întreținea relații cu alte societăți românești. Societatea Andrei Șaguna din Sibiu i-a invitat în 1880 pe elevii năsăudeni să ia parte la ședința literară a societății²⁰. În 1881 Societatea România Jună din Viena a trimis o invitație la bal societății năsăudene, iar Societatea Iulia din Cluj a trimis o invitație la un concert și joc²¹.

Activitatea societății

Prima ședință extraordinară a societății a avut loc la 14 septembrie 1871. Cu această ocazie, cei 46 membrii au ales oficialii (membrii conducerii) societății. Intelectualii din districtul Năsăud au fost invitați să se înscrie ca membrii ordinari ai acestei societăți. Cei mai mulți au refuzat însă, deoarece erau înscrși ca membrii ai Reuniunii române de lectură din Năsăud (Casina), cu excepția judeului procesual (persoană însărcinată cu judecarea pricinilor mărunte în cadrul cercurilor, care erau unități administrative mai mici decât comitatul, numite mai târziu plăși) din Mocod Toma Hontilă²². În cursul anului școlar 1872/1873 s-au înscris totuși ca și membrii onorari Ioan Florian, avocatul Ioachim Mureșanu, vicarul greco-catolic Grigore Moisil, directorul gimnaziului Ioan Lazăr, T. Drăgan și învățătorii Școlii normale (primare superioare) din Năsăud Teodor Rotar

17 *Ibidem*, dos. 2/1878, f. 1-4.

18 *Ibidem*, reg. 1/1880-1891, p. 87.

19 Idem, fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 16/1903, f. 1.

20 Idem, fond: *Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud*, reg. 1/1880-1891, p. 11.

21 *Ibidem*, p. 13.

22 Idem, fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 17/1871, f. 1.

și Petru Tofan²³. În perioada în care societatea a funcționat în secret, numărul membrilor a scăzut. Astfel, în anul 1878 societatea nu număra decât 20 de membrii²⁴. În 1883 s-au înscris un număr de 25 membrii fondatori și ajutători. Printre aceștia erau Ida Goldschmidt (soția lui Iulian Marțian), căpitani pensionați Vasile Popițan, Nicolae Anton și Iacob Pop, profesorii gimnaziali Beniamin Hangea, Octaviu Barițiu, Ioan Mălai, cei ai Școlii normale (primare superioare) din Năsăud Cosma Anca și Ioan Jarda, avocatul Ioachim Mureșanu și Macedon Grigoriță²⁵.

Unul dintre conducătorii societății a fost George Coșbuc, pe atunci elev al gimnaziului năsăudean. În 1882 el a fost ales vicepreședinte al societății nu prin majoritatea voturilor așa cum se obișnuia, ci prin aclamări, ca o recunoaștere a valorii literare a poeziilor sale și a activității depuse în cadrul societății. În 1883 Coșbuc este ales președinte al societății cu unanimitate de voturi²⁶.

Membrii societății se întruneau lunar în ședință. Aceste ședințe erau compuse din două părți. Prima parte era dedicată rezolvării problemelor curente, iar a doua era destinată activității literare. În cadrul acestor ședințe elevii își prezentau încercările lor literare în versuri sau proză²⁷. Ședințele aveau loc în localul gimnaziului. În 1878 când societatea a funcționat fără aprobare, sediul acesteia era la gazda din Năsăud a doi elevi de gimnaziu²⁸. Adunările generale ale societății aveau loc în Hotelul Rahova din Năsăud²⁹.

Societatea a constituit un mijloc de învățământ complementar. Tot ceea ce nu se putea preda la clasă se făcea în cadrul ședințelor acesteia. Lucrările literare ale elevilor aveau ca scop dezvoltarea patriotismului elevilor. La ședința din 3 iulie 1872 aceștia au citit poeziile *Mărirea și eroismul românilor în timp de pericole și nenorociri*, *O privire în trecutul patriei*, *Rugăciunea patriei orfane*, *Roma și unul dintre fiii săi*, iar la cea din 18 decembrie 1872 poezia *Dialog între păstorul moldovean și cel român la o întâlnire la Milcov*³⁰. Poeziile *La mormântul lui Iancu*, *La patria mea* și lucrarea în proză *Câte ceva despre patriotism* au fost ascultate în cadrul ședinței din 13 iunie 1873³¹. La ședința din 29 octombrie 1882 s-a recitat poezia *Glasul unui român* de Andrei Mureșanu³².

Un aspect important îl constituia faptul că după citirea de către elevi a unor lucrări literare proprii, alți elevi își luau însărcinarea de a face critica acestor încercări literare³³. Acest lucru ilustrează revigorarea spiritului critic în literatura transilvăneană, datorită influenței spiritului Societății Junimea de la Iași. Reactivarea criticismului era necesară deoarece în prima jumătate a secolului al XIX-lea literatura românească transilvăneană nu a fost una de cea mai bună factură. La sfârșitul secolului al XIX-lea asistăm la o schimbare a feței culturii transilvănene de către ce câțiva autori din acest spațiu. Un fenomen interesant care este observabil într-un plan mai larg îl reprezintă unificarea peisajului literar la nivelul întregii societăți românești.

Un alt subiect de dezbatere în cadrul ședințelor societății îl constituia limba română. La ședința din 3 iulie 1872 a fost citită lucrarea în proză *Despre necesitatea și însemnătatea literaturii române*³⁴. Un alt elev a prezentat la ședința din 3 februarie 1878 lucrarea *Însemnătatea limbii pentru români, pornind de la afirmația lui Alexandru Urechia în conformitate cu care nu sabia, ci limba susține o națiune*³⁵. La ședința din 14 februarie 1882 s-a citit lucrarea *Originea limbii române și dialectele ei*, iar la cea din 12 martie lucrarea *Apărătorii limbii și libertății române*³⁶. Dizertația *Necesitatea cunoașterii radicale a limbii materne* a fost citită de un elev la ședința

23 Idem, fond: *Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud*, dos. 32, f. 7.

24 *Ibidem*, dos. 4/1878, f. 3.

25 *Ibidem*, reg. 1/1880-1891, p. 61-62.

26 *Ibidem*, p. 47 și 70.

27 Idem, fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 20/1871, f. 2.

28 Idem, fond: *Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud*, dos. 7/1878, f. 3 și 13-14.

29 *Ibidem*, reg. 1/1880-1891, p. 41, 60, 145.

30 *Ibidem*, dos. 32, f. 7 și 69.

31 *Ibidem*, f. 1.

32 *Ibidem*, reg. 1/1880-1891, p. 52.

33 *Ibidem*, p. 14 și 37.

34 *Ibidem*, dos. 32, f. 69.

35 *Ibidem*, dos. 7/1878, f. 5.

36 *Ibidem*, reg. 1/1880-1891, p. 34 și 37.

din 24 februarie 1883, iar la ședința din 4 martie un alt elev a recitat o poezie a lui Vasile Alecsandri³⁷. O poezie de Costache Negruzzi a fost recitată de un elev la ședința din 9 martie 1884³⁸. La ședința din 7 aprilie 1887 s-au recitat poezii de D. Bolintineanu și V. Alecsandri³⁹. Poezii de Vasile Alecsandri au fost recitate și la ședințele din 18 martie și 23 decembrie 1888⁴⁰. La ședința publică din 27 aprilie 1889 s-au citit poezii de Dimitrie Bolintineanu și Vasile Alecsandri⁴¹. O poezie de Vasile Alecsandri a fost recitată la ședința din 16 noiembrie 1889, iar la ședința din 7 martie 1890 s-a recitat o poezie de Andrei Mureșanu⁴². În anul școlar 1905/1906 s-au declamat mai multe poezii ale lui George Coșbuc, Alexandru Vlahuță și Vasile Alecsandri⁴³. Prin intermediul societății, elevii aveau posibilitatea să cunoască operele de referință ale literaturii române.

În cadrul ședințelor societății și-a făcut debutul poetul George Coșbuc. La ședința din 6 februarie 1881 elevul Coșbuc, aflat în clasa a V-a gimnazială a citit poeziile *Mângâierea poetului* și *Steluțele*⁴⁴. Primele poezii ale lui Coșbuc prezentate în ședințele societății nu erau cele consacrate. În perioada cât a fost elev al gimnaziului născându-se Coșbuc a scris multe poezii. Ca elev al clasei a VI-a acesta a scris aproape 160 poezii de 3-4 strofe. Unele au fost citite în cadrul ședințelor societății. În revista *Muza Someșană* a societății Coșbuc a publicat 54 poezii și o nuvelă. După alte surse, acesta a publicat în revista amintită 48 poezii originale, 14 poezii și o proză traduse din germană și maghiară. Ele au apărut și în formă tipărită în *Amicul Familiei* și *Școala practică* a lui Vasile Petri, în *Familia* lui Iosif Vulcan, în *Calendarul pedagogic*, *Tribuna* și *Cărțile săteanului român*, în parte sub pseudonimul anagramatic C. Boșcu⁴⁵.

Istoria românilor a constituit de asemenea o altă temă importantă de activitate. La ședința din 6 februarie 1881 un elev a citit o dizertație despre originea românilor⁴⁶. Lucrarea *Trecerea coloniștilor romani peste Dunăre* a fost citită la ședința din 3 octombrie 1889, cea cu tema *Liniamente din istoria românilor* a fost dezbătută la ședința din 14 octombrie, în timp ce lucrarea *Despre veridicitatea descendenței românilor din poporul roman și despre existența lor în Ungaria pe timpul venirii maghiarilor* a fost citită în cadrul ședinței din 30 noiembrie 1889⁴⁷.

Muzica și folclorul constituiau de asemenea subiecte atinse în cadrul activității societății. Lucrarea *Muzica națională la români* a fost citită în ședința din 25 decembrie 1881⁴⁸. La ședința din 28 februarie 1886 s-a hotărât ca la ședința publică să se cânte mai multe cântece ale lui Ciprian Porumbescu⁴⁹. Melodiile acestuia au fost cântate la ședința din 7 aprilie 1887⁵⁰. La ședința publică din 27 aprilie 1889 și la cea din 21 februarie 1900 s-au cântat de asemenea melodii ale lui Ciprian Porumbescu⁵¹. Lucrarea *Ceva despre datinile și modul de serbare al nunții țărănești la poporul român* a fost citită de un elev la ședința din 28 martie 1886⁵². În ședința din 9 martie 1891 elevul Victor Onișor a citit colecția sa de poezii populare⁵³.

Tot Victor Onișor a citit lucrarea *Până la Brașov* în care și-a expus impresii de călătorie la ședința din 22 februarie 1891⁵⁴.

37 *Ibidem*, p. 57-59.

38 *Ibidem*, p. 79-80.

39 *Ibidem*, p. 120.

40 *Ibidem*, p. 132-133 și 155.

41 *Ibidem*, p. 164.

42 *Ibidem*, p. 182-183 și 192-193.

43 Idem, fond: Liceul „George Coșbuc” Năsăud, dos. 20/1906, f. 4.

44 Idem, fond: Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud, reg. 1/1880-1891, p. 13.

45 *Anuarul Liceului grăniceresc „George Coșbuc” din Năsăud. Anul școlar 1925/1926*, Bistrița, p. 36 și 58-59 și Traian Pavelea, *Societăți culturale năsăudene*, Bistrița, 2005, p. 38.

46 D.J.B.-N.A.N., fond: Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud, reg. 1/1880-1891, p. 13.

47 *Ibidem*, p. 173, 175, 176-177 și 184-185.

48 *Ibidem*, p. 31.

49 *Ibidem*, p. 97.

50 *Ibidem*, p. 120.

51 *Ibidem*, p. 164 și dos. 32, f. 116.

52 *Ibidem*, reg. 1/1880-1891, p. 99.

53 *Ibidem*, p. 214.

54 *Ibidem*, p. 212.

Alte lucrări aveau ca subiect învățământul și știința. În cadrul ședinței din 16 martie 1878 s-a citit lucrarea *Despre știință în general și necesitatea ei la poporul român*, iar la ședința din 13 aprilie teza *Lipsa instituțiilor de învățământ*⁵⁵. Temele politice erau mai puțin dezbătute, dar un lipseau totuși. La ședința din 27 ianuarie 1884 s-a citit lucrarea *Cauzele decăderii românilor dincoace de Carpați*, iar la cea din 7 noiembrie 1885 teza *Războiul privit de pe partea sa folositoare și stricăcioasă*⁵⁶.

Teatrul constituia un alt obiect de preocupare al societății. În 1887 s-au jucat piesele *Rămășagul* și *Nobila cerșetoare* de Vasile Alecsandri⁵⁷. La ședința din 21 februarie 1900 s-a organizat o scenetă tot de Vasile Alecsandri⁵⁸.

În cadrul activității societății un loc important îl ocupa lectura cărților și ziarelor. Societatea dispunea în 1872 de numai 44 cărți și 14 ziare (din care 12 au fost obținute prin donație)⁵⁹. Bazele bibliotecii reuniunii au fost puse în 1873⁶⁰. Nu trebuie să ne imaginăm că aceasta era una foarte mare. În anul școlar 1895/1896 mobilierul bibliotecii era format din 5 dulapuri (din care 4 mari și 1 mic), 1 masă cu pupitru și 4 scaune⁶¹.

Circulația cărților în anul școlar 1882/1883 a atins cifra de 1200 volume⁶². Prin donații și cumpărări numărul cărților a crescut. În 1904 biblioteca avea 2011 titluri și 2389 volume. Biblioteca era împărțită în 4 secții, fiecare pentru 2 clase⁶³. În 1885 societatea a hotărât să procure cărțile clasicii români, *Poveștile Peleşului* de Carmen Sylva (pseudonimul reginei Elisabeta a României), nuvelele lui Ioan Slavici, poeziile lui Mihai Eminescu și *Istoria literaturii române* de Ar. Densușianu, în câte 2-3 exemplare. Se dorea și procurarea a 2-3 manuale pentru fiecare disciplină, precum și a dicționarelor⁶⁴. În anul 1911 societatea a cumpărat de la Librăria M. Onișor operele lui Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Mihai Eminescu, Octavian Goga, Alexandru Vlahuță, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Dimitrie Bolintineanu, George Coșbuc, Mihail Sadoveanu și Alecu Russo⁶⁵.

Membrii societății s-au preocupat să obțină ziare românești, în special literare, prin donație sau abonament. Ziarele citite în 1871 în cadrul societății erau: *Familia*, *Convorbiri literare*, *Transilvania*, *Amvonul*, „*Federațiunea*, *Albina*, *Patria*, *Gazeta Transilvaniei*, *Speranța*, *Gura Satului*, *Priculiciul*, *Românul*, *Poporul*, *Armonia* și *Semănătorul*”⁶⁶. În cursul anului școlar 1872/1873 s-a hotărât obținerea ziarelor *Familia*, *Transilvania*, *Federațiunea*, *Albina*, *Gazeta Transilvaniei*, *Gura Satului*, *Românul*, *Poporul* și *Semănătorul*⁶⁷. Cu ocazia ședinței din 27 ianuarie 1878 s-a hotărât să se procure *Observatorul* și *Convorbiri literare*⁶⁸. În ședința din 6 februarie 1878 s-a hotărât să se obțină *România literară*⁶⁹. Membrii societății au hotărât la ședința din 31 decembrie 1881 să se procure pe seama societății ziarele *Familia*, *Convorbiri literare*, *Lira Română* și *Calicul*⁷⁰.

Pe baza Regulamentului organic al societății de lectură al elevilor care a fost aprobat de către Ministerul de culte și instrucție publică în 1895 s-a înființat un fond numit Fondul bibliotecii și al societății de lectură a școlarilor gimnaziali. În anul 1903 s-a adoptat Regulamentul pentru administrarea fondului bibliotecii și societății școlarilor de la gimnaziul din Năsăud. Scopul fondului era de a dota biblioteca cu cărți care promovează și completează instrucția școlară, cu reviste corespunzătoare, cu mobilier, manuale de școală și

55 *Ibidem*, dos. 7/1878, f. 5 și 7.

56 *Ibidem*, reg. 1/1880-1891, p. 76-77 și 89.

57 Idem, fond: Liceul „George Coșbuc” Năsăud, dos. 19/1887, f. 7.

58 Idem, fond: Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud, dos. 32, f. 116.

59 *Ibidem*, f. 67.

60 *Ibidem*, f. 116.

61 Idem, fond: Liceul „George Coșbuc” Năsăud, dos. 20/1895, f. 1-2.

62 Idem, fond: Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud, dos. 32, f. 19.

63 Idem, fond: Liceul „George Coșbuc” Năsăud, dos. 18/1904, f. 6.

64 *Ibidem*, dos. 17/1885, f. 15.

65 *Ibidem*, dos. 17/1911, f. 27.

66 *Ibidem*, dos. 17/1871, f. 1.

67 Idem, fond: Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud, dos. 32, f. 7.

68 *Ibidem*, dos. 7/1878, f. 2.

69 *Ibidem*, f. 4.

70 *Ibidem*, reg. 1/1880-1891, p. 32.

rechizite de scris care urmau să fie date elevilor săraci dar merituosi. Din acest fond erau premiați membrii societății care s-au distins printr-o activitate literară intensă sau declamări. Taxa anuală care trebuia plătită de fiecare elev gimnazial cu ocazia înscrierii era de 2 coroane. Izvoarele de venit ale fondului erau constituite din taxele anuale ale membrilor, dobânzile după capitalul fondului, venitul obținut cu ocazia desfășurării seratelor literare, donațiile și amenziile. Fondul era administrat de către directorul gimnaziului, care încasa veniturile, ținea evidența acestora și a cheltuielilor și pregătea proiectul de buget⁷¹. Regulamentul a fost aprobat de către Ministerul de culte și instrucție publică în anul 1904⁷².

În anul 1914 s-a întocmit Instrumentul fundațional al Fondului bibliotecii și al Societății de lectură al elevilor de la Gimnaziul superior fundațional din Năsăud⁷³.

În 1881 s-a hotărât organizarea unui concurs având ca teme diverse domenii ale științei și culturii. La acesta urmau să ia parte membrii societății cu lucrări, dintre care cele mai bune urmau să fie premiate. Domeniile alese erau: limbi clasice, limbi moderne, istorie-geografie și științe naturale. Tema propusă pentru științele naturale era: *Apa considerată ca și corp natural și ca vehicul de cultură*. Tratatul acestui subiect presupunea redarea definiției generale a apei, discutarea despre aceasta ca element geologic, mineral, fizico - meteorologic și igienic. Trebuia să se mai aibă în vedere influența apei asupra comerțului și culturii din toate punctele de vedere. La grupa istorico-geografică tematica propusă o constituiau luptele de independență ale elvețienilor. În cadrul acesteia trebuia să se expună situația elvețienilor, raporturile acestora față de stat și în cele din urmă luptele propriu-zise și rezultatul lor. În ceea ce privește limbile moderne se cerea alcătuirea unei nuvele istorice care să îl aibă ca personaj principal pe eroul martir Tănase Todoran din Bichigiu. La grupa limbilor clasice s-a solicitat alcătuirea unei versiuni în limba latină a unei părți din opera *Eneida* de Virgiliu. Lucrările trebuiau realizate în intervalul 6 martie-1 mai 1881⁷⁴. În 1882 a fost organizat un nou concurs. Printre temele propuse se aflau și cele referitoare la personalitățile românești locale. Astfel, subiectul lucrărilor era: *Ioan Marian, viața și faptele lui ca vicar greco-catolic al Rodnei și ca director la Școala normală (primară superioară) greco-catolică din Năsăud, precum și însemnătatea acestora*. La ședința din 12 martie 1882 s-a propus tema de concurs intitulată *Starea bisericii românești din Transilvania sub principii calvini*⁷⁵. În 1883 subiectul lucrărilor la limba română era *Viața și faptele lui Vasile Nașcu și însemnătatea lor*, la grupa limbilor clasice versiunea *De rerum natura* de Cicero, la istorie *Răscoala țăranilor din 1437*, iar subiectul de la grupa religiei și filosofiei se intitula *Stabilirea congruenței dintre conținutul conștiinței și limbă, dovedite pe baza psihologiei în legătură cu raportul dintre logică și gramatică*⁷⁶. La ședința din 29 decembrie 1883 la obiectul religie s-a stabilit ca tema de concurs *Unirea românilor cu biserica Romei*⁷⁷. Membrii societății au hotărât în ședința din 24 decembrie 1885 ca tema de concurs să fie *Schița biografică și literară a lui Andrei Mureșanu*⁷⁸. Cele mai bune lucrări erau premiate în 1888 cu 4 sau 6 florini⁷⁹.

În anul școlar 1890/1891 societatea a ținut 13 ședințe, din care 1 de constituire, 1 oficială și 11 literare. În decursul ședințelor literare s-au citit 10 opere proprii, 6 traduceri din lucrări străine, 16 critici ale operele proprii și 2 declamări⁸⁰. În anul școlar 1895/1896 societatea număra 56 membrii ordinari din clasele VII-VIII. În cursul anului s-a ținut 1 ședință de constituire, 9 ședințe literare, 1 administrativă și 1 de încheiere. În cadrul acestora s-au citit 4 opere proprii, 5 traduceri din lucrări maghiare și 3 din germană, precum și 6 critici ale lucrărilor proprii. În cadrul ședințelor s-au făcut 11 declamări. În afară de acestea s-a ținut o ședință publică unde s-au citit 2 dizertații, s-au făcut 2 declamări și s-au cântat 3 cântece⁸¹.

În perioada 1878-1912 au apărut mai multe numere ale revistei *Muza Someșană*.

71 Idem, fond: Liceul „George Coșbuc” Năsăud, dos. 16/1903, f. 1-4.

72 Ibidem, dos. 19/1914, f. 1.

73 Ibidem, f. 1-2.

74 Ibidem, dos. 7/1881, f. 25 și dos. 18, f. 1-3.

75 Idem, fond: Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud, reg. 1/1880-1891, p. 36.

76 Idem, fond: Liceul „George Coșbuc” Năsăud, dos. 14/1882-1883, f. 6 și dos. 15/1883, f. 1.

77 Idem, fond: Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud, reg. 1/1880-1891, p. 74.

78 Ibidem, p. 95.

79 Idem, fond: Liceul „George Coșbuc” Năsăud, dos. 20/1888, f. 10.

80 Ibidem, dos. 23/1890-1891, f. 1.

81 Ibidem, dos. 20/1895, f. 1-2.

La începutul anului școlar 1871/1872 societatea nu dispunea decât de 47 florini și 60 creițari. Până în luna mai 1872 societatea a mai strâns 56 florini și 22 creițari. Bani adunați erau folosiți pentru procurarea unor cărți și ziare. În cursul anului școlar 1871/1872 s-au cheltuit 42 florini și 47 creițari pentru cumpărarea unor cărți, abonamente la unele ziare și procurarea unor rechizite pentru societate⁸². În anul 1881 societatea dispunea de 757 florini și 25 creițari, bani care erau depuși la Banca Aurora din Năsăud⁸³. La sfârșitul anului 1913 societatea avea 12913 coroane și 93 fileri⁸⁴. Această importantă sumă nu putea proveni decât din partea Fondurilor școlare grănicerești. Este greu de crezut că atâția bani s-au putut aduna numai din cotizațiile mărunte ale membrilor și din donații. Contribuțiile membrilor reprezentau în 1883 suma de 46 florini și 50 creițari, din care fuseseră încasați numai 37 florini și 50 creițari⁸⁵.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea fenomenul asociaționist a jucat un rol important în societatea românească. În această perioadă nivelul economic al românilor era mai ridicat, iar lectura cărților devenise un lucru obișnuit, ușurat și de întemeierea unor biblioteci. În acest fel țărani au putut să-și însușească percepțele luptei naționale. De altfel, naționalismul și asociaționismul presupuneau același lucru, acela de ai aduna împreună pe români. Asociațiile din România Veche constituiau un model pentru românii transilvăneni, care primeau de acolo reviste și gazete gratuit. Asociațiile românești au constituit un mijloc de manifestare a solidarității naționale.

La société de lecture des élèves „Virtus Romana Rediviva” pendant le dualisme austro-hongrois (1867-1918) (Résumé)

On peut nommer le XIXe siècle comme le siècle des associations dans la région de Transylvanie. Faute d'institutions roumaines l'associationisme a constitué un facteur d'institutionnalisation dans toutes les domaines d'activité pendant le XIXe-ème siècle. Pourtant, les institutions roumaines ne manquaient totalement. Par exemple des telles institutions étaient l'école et l'église. Pendant le dualisme austro-hongrois ces institutins ont été soumises aux pressions de l'Etat hongrois. Les autorités voulaient utiliser l'école comme un moyen d'assimilation de la population roumaine avec la population hongroise.

Les associations ont représenté un moyen d'éluder les restrictions scolaires imposées par l'Etat hongrois.

Parmi les associations il y a une nommée „Virtus Romana Rediviva”. Etant préoccupée par la problématique scolaire de la région de Năsăud, j'ai decouvert que cette association a joué un rôle important dans cette période.

C'était une association culturelle, fondée par les élèves du Gymnase greco-catholique de Năsăud. „Virtus Romana Rediviva” avait comme objectif de promouvoir la lecture et de faire connaître les ouvrages de la littérature roumaine à l'aide de la lecture des livres. L'activité de cette société a compris des séances littéraires, la création d'une bibliothèque et aussi la rédaction de la revue nommée „Muza Someșană”. Cette société a été un moyen d'enseignement supplémentaire. „Virtus Romana Rediviva” a marqué la renaissance de l'esprit critique dans la littérature de la Transylvanie.

Parmi sa fonction de rassembler les roumains, les associations ont constitué un moyen de manifestation de la solidarité nationale.

82 *Ibidem*, dos. 20/1871, f. 2.

83 *Idem*, fond: „Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva”-Năsăud, dos. 32, f. 106.

84 *Idem*, fond: Liceul „George Coșbuc” Năsăud, dos. 19/1914, f. 1-2.

85 *Ibidem*, dos. 14/1882-1883, f. 8.

